موسیقی بلغارستان

تجربه‌ی موسیقی،
بازنمود فرهنگ

تیمُتی رایس

ترجمه‌ی بهناز شایق

مؤسسه‌ی فرهنگی ـ هنری ماهور
تهران ۱۳۹۹

فهرست

دیباچه ۷
پیش‌گفتار ۹

فهرست تراک‌های سی‌دی ۱۲

۱. دو عروسی در یک روز ۱۷
یک مراسم عروسی شهری ۱۷
یک مراسم عروسی روستایی ۲۴
توضیح موسیقی ۳۰
فرهنگِ موسیقیِ عروسی‌های بلغاری ۳۱
تفسیرِ موسیقیِ عروسی‌های بلغاری ۳۲
سوالاتِ دیگر ۳۶

۲. گذشته در موسیقی امروز ۳۹

۳. گشت و گذاری موسیقایی ۵۱
منطقه‌ی شوپ در نزدیکیِ صوفیه ۵۲
تراکیه در جنوب شرقی ۵۷
کوه‌های رُدُپه در جنوب ۶۲
منطقه‌ی پیرین در جنوب غربی ۶۶
پس از گشت و گذار ۷۰

۴. ساخت موسیقی در گذشته و امروز ۷۱
کُلِدا ۷۳
کوکِرُودِن ۷۵
رقص‌های عید پاک ۷۶
آوازهای برداشت محصول ۷۸
رقص در بزم‌های روستایی ۷۹
کارِ خانه در پاییز ۸۰

چرا در ابتدای قرن بیست و یکم این سنت‌ها هنوز اجرا می‌شوند؟ ۸۲

۵. موسیقی و سیاست ۸۳
اجرایی از یک گروه حرفه‌ای ۸۳
موسیقیِ کُرالِ تنظیم‌شده ۸۵
موسیقیِ سازیِ تنظیم‌شده ۸۵
رقصِ طراحی‌شده ۸۷
نمادگرایی سیاسی ۸۸
ورودِ مدرن‌سازی و یک ایدئولوژی جدید به بلغارستان ۸۸
نهادهای جدید برای موسیقی مردمیِ جدید ۹۱
موسیقیِ مردمیِ پرورش‌یافته ۹۴
معنایی تازه برای موسیقی عروسی ۹۸
تغییرات در صدای موسیقیِ عروسی ۱۰۱
سیاست در موسیقیِ عروسی ۱۰۳
تبدیل شدن از رفتار به نماد و از نماد به کالا ۱۰۴

۶. موسیقیِ بلغاری در جایگاهِ موسیقیِ ملل ۱۰۷
موسیقی بلغاری در صدر جدول برترین‌های موسیقی ۱۰۹
تصاحبِ موسیقی بلغاری ۱۱۳

۷. یک موسیقی تازه برای دورانی جدید ۱۲۱
تلفیق تازه‌ای از موسیقی‌های مردمی و مردم‌پسند ۱۲۴
ریشه‌های موسیقی پاپ‌فُلک ۱۲۵
کلامِ موسیقیِ پاپ‌فُلک ۱۲۹
اجرای آوازهای پاپ‌فُلک ۱۳۰
پاپ‌فُلک به مثابه هنر، نماد، کالا و رفتار ۱۳۵
تغییرات موسیقایی و اهمیت موسیقایی ۱۳۹

واژه‌نامه‌ی اصطلاحات بلغاری ۱۴۱
واژه‌نامه‌ی اصطلاحات موسیقایی ۱۴۴
منابع و مآخذ ۱۴۸

دیباچه

در طول سه دهه‌ی اخیر علاقه به موسیقی در سراسر جهان رشد چشمگیری داشته است. گواه این امر را می‌توان در افزایش دوره‌های موسیقی در دانشگاه‌ها، رونق‌یافتن بازار «موسیقی ملل» در حرفه‌ی ضبط و پخش موسیقی، و رواج اجرای موسیقی به عنوان یک جاذبه در صنعت گردشگری بین‌المللی یافت. این امر موجب شده تا شمار تحقیقات و انتشارات در زمینه‌ی موسیقی‌شناسی قومی که شامل ایجاد ابزارها و متون مرجع می‌شود افزایش چشمگیری یابد. الگوی اصلی دوره‌های آموزشی «موسیقی ملل» (که مثل تورهای جهانگردی آدم‌ها را طوری اسیر برنامه‌ی سفر می‌برد و می‌آورد که گویی نه چشم دارند و نه مغز) مانند ساختار کتاب‌های آن دیگر قدیمی شده‌است؛ خواه این کتاب‌ها، مجموعه‌ای تک‌جلدی از مقالات با نویسندگان متعدد باشند که وجه اشتراک آن‌ها درایده‌ی «بررسی» با منابعی معتبر برای مطالعه‌ی فرهنگ‌ها است و خواه مجموعه پژوهش‌هایی با یک نویسنده که مدعی دربرداشتن موسیقی ملل و موسیقی‌شناسی قومی هستند. زمان تغییر فرا رسیده‌است.

مجموعه‌ی حاضر با عنوان *مجموعه‌ی موسیقی جهان* الگوی جدیدی را ارائه می‌دهد. اکنون، مدرسین با انتخاب از میان گروهی از پژوهش‌های موردی، می‌توانند دوره‌های آموزشی خودشان را طرح‌ریزی کنند و تصمیم بگیرند که چه موسیقی‌ای و چقدر می‌خواهند تدریس کنند. این مجموعه ویژگی دیگری نیز دارد؛ به‌جای آنکه منطقه‌ی جغرافیایی وسیعی‌ای را به صورت یکپارچه در نظر بگیرد و از کشورهای مختلف آن منطقه مثال‌های سطحی بیاورد، پژوهش‌های موردی را به دو شکل ارائه کرده است: یک دسته بر روی فرهنگ خاصی متمرکز شده‌اند و دسته‌ی دیگر بر یک منطقه‌ی جغرافیایی مجزا. در هر صورت، هر جلد از این مجموعه ژرفای بیشتری از بررسی‌های متداول را نشان می‌دهد. مضمون برجسته در هر پژوهش ملاک انتخاب موسیقی مورد بحث بوده و موسیقی معاصر، نقطه‌ی آغازین هر مجموعه است. به اطلاعات تاریخی و رسوم نیز به دلیل اینکه شرح مفیدی از زمان حال ارائه می‌کنند، پرداخته شده است. افزون بر این، مباحثی از قبیل جنسیت، جهانی شدن و اصالت نیز به جهت ایجاد یکپارچگی در خلال مجموعه مطرح می‌شوند. این مباحث در جلدی با عنوان

موسیقایی بیاندیشیم (نوشته‌ی وِید) که حکم چارچوبی برای کل مجموعه را دارد، مطرح شده‌اند. این کتاب راهنما با معرفی موضوعات فوق و روش‌های دیگر اندیشیدن به اینکه مردم چگونه در زندگی به موسیقی معنا بخشیده و از آن بهره می‌برند، راه را برای موردپژوهی‌های آتی هموار می‌کند. به علاوه، *موسیقایی بیاندیشیم* مولفه‌های بنیادین موسیقی را که در نظام‌های موسیقی سراسر دنیا به‌کار برده می‌شوند معرفی می‌کند. به این ترتیب، نویسندگان هر یک از پژوهش‌های موردی می‌توانند به سرعت و بدون نیاز به صرف زمان برای توضیح آن مولفه‌ها، به موضوع مورد مطالعه‌ی خود بپردازند. *آموزش جهانی موسیقی* (نوشته‌ی کَمبِل) نیز کتاب مبنای دیگری است که مدرسین را در استفاده از کتاب *موسیقایی بیاندیشیم* و پژوهش‌های موردیِ مجموعه راهنمایی می‌کند.

عنوان فرعی این مجموعه «تجربه‌ی موسیقی، بازنمود فرهنگ» نیز، اشخاصی که یا موسیقی می‌سازند و یا به طریقی آن را تجربه می‌کنند و از این راه، از فرهنگی مشترک سخن می‌گویند را در صف اول قرار می‌دهد. این هم‌صدایی با مطالعات جهانی در رشته‌هایی مانند تاریخ و مردم‌شناسی با تمرکزشان روی روندها و درونمایه‌هایی که پژوهش‌های بین‌رشته‌ای را موجب می‌شوند، دلیل نامگذاری این مجموعه است، یعنی *مجموعه‌ی موسیقی جهان*.

ویراستاران مجموعه
بانی سی وِید
پاتریشیا شیهان کَمبِل

پیش‌گفتار

این کتاب چهار هدف اصلی دارد. اول، به اجمال یک سنت موسیقایی فوق‌العاده را که به واسطه‌ی حوادث تاریخی و به همت افراد بااستعداد ایجاد و حفظ شده است بررسی می‌کند. مدرن‌سازی و شهری شدن ضربات جدی به سنت‌های محلی روستایی در اروپا وارد کرده و در این میان تنها تعداد محدودی از این سنت‌ها، از جمله سنتِ بلغاری، موفق به شکوفایی در مقابل فشار ناشی از این روند شده‌اند. دوم، راه‌هایی را پیشنهاد می‌دهد که هم افرادی که آموزش موسیقی دیده‌اند و هم آنها که ندیده‌اند بتوانند از نظر ذهنی و زیباشناسی با صدای موسیقی بلغاری ارتباط برقرار کنند. زبان توصیفیِ کتاب برای همه قابل یادگیری و فهم است. (نک. واژه‌نامه‌ی انتهای کتاب و همچنین کتاب *موسیقایی بیاندیشیم* که به نوعی کتاب مرجع و چارچوب‌بخش مجموعه کتاب‌های موسیقی جهان است). بسته به دانسته‌های خود و یا امکان کمک گرفتن از یک مربی، نت‌نگاری‌های کتاب را می‌توانید مطالعه کنید و یا از کنارشان بگذرید. به علاوه، تمرین‌های زیادی در کتاب آمده‌اند که برای گوش دادن دقیق به موسیقی و حتی خواندن و رقصیدن با موسیقی‌های موجود در سی‌دیِ همراهِ مجموعه پیشنهاداتی ارائه می‌دهند. سوم، کتابِ حاضر نشان می‌دهد که موسیقی علاوه بر قرار داشتن در جایگاهِ هنر و تفریح چطور می‌تواند در زندگی فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی یک منطقه، یک ملت و کل دنیا به طور عمیق ریشه بدواند. بسته به تجربه‌های فردی مردم در زمان، مکان و تاریخ، این کتاب چنین بحث می‌کند که موسیقی می‌تواند هنری در جهتِ ارضای حس زیباشناسی، رفتاری اجتماعی تاثیرگذار بر جنسیت، خویشاوندی و دیگر فرم‌های رابطه، نماد و یا متنی با معنا و ارجاع به جهانی ورای موسیقی و یا کالایی با ارزشِ اقتصادی برای آهنگساز، نوازنده، تهیه‌کننده و مخاطبانش باشد. چهارم، این کتاب به طور خلاصه می‌آموزد که قوم‌موسیقی‌شناسان چگونه موادِ موسیقایی و اجتماعی و فرهنگی که اساس تحقیق علمی مورد نظر ما در این حوزه است را گردآوری و تفسیر می‌نمایند. بدین طریق، مخاطب نه تنها از نتایج پژوهش مطلع می‌گردد، بلکه می‌تواند با شیوه‌ی انجام پژوهش‌های مشابه آشنا گردد.

بلغاری از نظرِ تلفظ زبان نسبتا ساده‌ای است. حروف صدادارش مشابه زبان ایتالیایی تلفظ می‌شوند: father، met، machine، order، congruent؛ حرفی که یک نشانه بالایش دارد (ŭ) مشابه حرف (u) در کلمه‌ی (but) تلفظ می‌گردد. برای مثال، نام گروه عروسی که در فصل یک معرفی شده است (kanarite) به صورت کا-*نا*-ری-ته تلفظ می‌شود، نه کان-آ-رایت. حروف صامتش هم، به جز چند مورد استثنا، اساسا شبیه به زبان انگلیسی تلفظ می‌شوند.

در نگارش این کتاب از کمک دوستان و همکارانم در طول تحقیقات سی ساله روی موسیقی بلغاری بهره‌مند شده‌ام. متاسفانه تنها نام تعداد کمی از آنها را می‌توانم در اینجا ذکر کنم. همیشه مرهون کمک‌های موسیقی‌شناسِ پرکار بلغاری، نیکلای کافمن، هستم که در زمان اقامت پانزده ماهه (۱۹۷۲–۱۹۷۳) در بلغارستان دست مرا گرفت و راهنمای علمی من جهت تحقیقات پایان‌نامه‌ام بود. موسیقی‌شناس دیگری که اکنون درگذشته است، وِرجیلی آتاناسُف، با فراهم کردن عکس‌های مورد نیاز و توصیه‌های خود کمک شایانی به من نمود. بسیاری از اعضای خانواده واریمزُف طی سال‌ها من را همراهی کردند و مهم‌ترین آنها کستادین واریمزُف و همسرش تُدُرا بودند که رپرتورهایشان را در اختیار من قرار دادند و ساعت‌ها با هم دوستانه گفتگو داشتیم. متاسفانه کستادین در ۹ اکتبر ۲۰۰۲ در سن ۸۳ سالگی درگذشت. برادرزاده‌اش ایوان واریمزف و همسرش تزوِتانکا از موسیقیدان‌های برجسته، مجوز استفاده از آثار صوتی برای این کتاب را به من دادند. همچنین جهت ارتباط برقرار کردن با دیگر موسیقیدانان و نیز شرکت‌های ضبط کننده‌ی اثر در بلغارستان یاری‌ام کردند. کلِر لِوی و همسرش گِنچو گایتانجیف در طول آخرین سفرم به بلغارستان در سال ۲۰۰۰ مرا همراهی کردند و گفتگوهایمان بسیار لذت‌بخش بود. همچنین از شرکت‌های ضبط آثار که به من اجازه‌ی استفاده از آثار تجاریشان را دادند تشکر می‌کنم: بالکانتُن و بالگارسکا موزیکالنا کمپانیا، استودیو پاینِر و مجیک فیلم. بسیار خوشوقتم که بزرگ‌ترین موسیقیدانان و آهنگسازان بلغاری (و یا وابستگانشان) اجازه‌ی استفاده از موسیقی‌شان را به من دادند: فیلیپ کوتِف (اِلِنا کوتِوا)، استفان موتافچیِف (نیکلای موتافچیِف)، استفان دراگُستینُف، کُستا کُلِف، آتاناس استُئِف و ایوو پاپازُف.

افراد بسیاری در آمریکای شمالی با صدور مجوز استفاده از آثار صوتی و عکس‌هایشان به من یاری رساندند: آنا چِرتاکیس برای آرشیو آلِن لُمَکس، ایو مُرو، واسیل بِیلِکُف و همسرش ماریا، کارِن گوگِنهایم‌ـماکلیس، گئورگی دُیچِف، فلورا گرُلیموند کاناو و جیل و جِی میچتُم. لیسوِن وان، جودیت کوهِن و مارک لِوی با معرفی آشنایان و ارائه‌ی پیشنهاداتشان من را همراهی کردند. لین مِینِرز، کارول سیلوِرمن و وِنسیسلاو دیمُف نظرات سودمندی در بابِ پیش‌نویس اولیه‌ی کتاب ارائه دادند.

عده‌ای از دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه یو سی ال ای نقش مهمی در طول نگارش کتاب داشتند. آنجلا رُدِل دستیار اصلی تحقیقات من بود و با نت‌نویسی موسیقی و متن آوازها، بررسی اطلاعات و بازخوانی چندباره‌ی نسخه‌ی دست‌نویس کمک شایانی به من نمود. دانشجویان دیگری که نظرات ارزنده‌ای درباره‌ی پیش‌نویس اولیه ارائه دادند بدین قرارند: مارتین داتری و جونیپِر هیل و اِوا سُبُلِوسکی. پنتِلیس واسیلاکیس هم مسئولِ تهیه‌ی سی‌دیِ همراهِ کتاب بود.

این کتاب بخشی از یک پروژه‌ی بزرگتر است که توسط بانی وید پایه‌گذاری شد. من مرهون حمایت‌های او در مراحلِ برنامه‌ریزی و نگارش کتاب هستم. بنیانگذار دیگر این پروژه، پاتریشیا کمبل، و خوانندگان دیگری هم نظرات سازنده و هوشمندانه‌شان را ارائه دادند. هزینه‌ی سفر کوتاه برای تحقیقات ارائه شده در فصل هفت هم از سوی هیئتِ بین‌المللی تحقیقات و مبادلات (IREX) پرداخت شد.

از صمیم قلب از همه تشکر می‌کنم. بدون کمک شما قادر به نوشتن این کتاب نبودم.